

Ümit Kardeş: Halife Sultan II. Abdülhamid

Posted on 12/04/2014

Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye Tarihi üzerinde çalışmalarıyla tanınan Fransız araştırmacı François Georgeon, sevenlerince “Ulu Hakan”, nefret edenlerce “Kızıl Sultan” olarak nitelenmiş çok önemli bir tarihi şahsiyet olan II. Abdülhamid hakkında yazdığı biyografiyle zor bir işi başarmış. Çünkü Abdülhamid tahta çıktığı 33 yaşına kadar korku içinde gölgede kalmış, sultan olduktan sonra da yine korkuyla kendini Yıldız Sarayı'na hapsetmiştir. Fransızca yayımlanan hatıraları gizlenen Abdülhamid'in bir ölçüde izlenmesine imkân vermiş durumda. Georgeon'un söylemiyle gizlenmiş bir sultanı tarih sahnesinin en önüne çekip çıkarmak kolay değil.

İmparatorluğun hasta adam olarak nitelendiği bir dönemde ve en olumsuz koşullarda padişah olan Abdülhamid, işe Tanzimat'ın sarstığı padişahlık kurumunu yeniden kadir-i mutlak hâle getirerek başladı. Mutlakiyetin merkezi, yaşadığı muhkem Yıldız Sarayı oldu. Hilafeti birleştirici ve Müslümanları birbirlerine yakınlaştırmaya yönelik güç olarak kullanırken, ideolojik vurguyu din üzerinden yaptı. İktidarını ise merkezin Batılılaşmış seçkinleri yerine taşra âyan ve eşrafına dayandırdı. Merkeze bağlı vilayetlerde ilkesel olarak katı ama yerel uygulamalarda esneklik gösterir bir siyaset izlerken, dış politikada dengeler içinde hareket etmeye çalıştı. Tanzimat devrinin müttefikleri olan İngiltere ve Fransa'dan çok Almanya'yı öne çıkardı. Onlarla demiryollarını inşa edilmesini sağladı. İmparatorluğun korunmasına ve kalkınmasına yönelik bir projeyi hayata geçirmeye çalışıyordu. Yargıda, orduda ve maarifte modernleşmeye yönelik çabalara girişti. Bu anlamda İmparatorluğu modern bir devlet hâline getirmek istiyordu. Modernleştiyle birlikte İmparatorluğu büyük bir İslam gücü hâline getirme hedefi Georgeon'un deyişiyle bir insanın sınırlarını aşıyordu. Ve yine onun sorusuyla “ama sonuç olarak kendisini Yıldız Sarayı'nın içinde yalnızlığa mahkûm eden o değil miydi?”

Georgeon'un önemli tespitiyle Müslümanlık toplumun harcı olacaksa Osmanlı çoğulculuğu ne olacaktı? Gayrimüslimler himaye altında, yerlerinden oynamamaları koşuluyla hoşgörü görecektir. Ancak milliyetçi hareketlerin alabildiğine öne çıktığı bir dönemde Ermeni milliyetçiliği çok sert bir şekilde acımasızca bastırılınca ve uygulanabilir bir azınlık statüsü geliştirilemeyince başarısızlık mukadder oldu.

Abdülhamid, silik ve itaatkâr Cevad Paşa'yı sadrazam yaparak Bâbüâli'yi devreden çıkarır, Yıldız'da incelenen evrakın sayısıyla birlikte mabeyn kâtiplerinin sayısı artar. Taşra yöneticileri, şifreli haberleşme yoluyla nazırları aradan çıkararak doğrudan Saray'la iletişim kurarlar. 1890'da Saray iktidarı kendi tekeline alır ve iktidar Abdülhamid'in şahsında cisimlenir. Artık Abdülhamid, her şeyi bizzat denetleme saplantısına girmiştir. Basın ve matbuat üzerindeki sansür ağırlaşır. 1893'te göreve başlayan kadılar, 1894'te tüm memurlar padişaha bağlılık yemini etmeye başlarlar. Fransa'nın İstanbul sefiri Paul Cambon, 1895'te "sultan her şeyi kendi içinde eritmiş" tespitini yapar.

Bu arada Rus Çarı III. Aleksandır'ın mutlakıyetçi yönetimi ve özellikle Ortodoksluk politikaları Abdülhamid'i etkiler. Çar ordusundaki Kazak birliklerini örnek alarak Kürt Süvari (Hamidiye) Alaylarını kurar. Ayrıca Rusların Ermenilere yönelik baskı politikası Rusya'ya yakınlaşmasına neden olur.

Her tarihî şahsiyet gibi, Abdülhamid de tek bir nitelemeyle açıklanamaz. Mutlakıyetçi, otoriter, aşırı kontrolcü ve vehimli ama bunun yanında ıslahatlar yaparak İmparatorluğu modernleştirmeye, hassas dengeler içinde İmparatorluğu birarada tutmaya ve İslam gücü hâline getirmeye çalışan bir padişah.

Georgeon'un kitabında yaptığı ve benim de katıldığım tespit 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti arasında var olan gizlenmiş sürekliliklerdir. Osmanlı'nın otoriter geleneği ve siyasi kültürü modern unsurlarla karışarak II. Mahmut'tan başlayarak Abdülhamid çizgisiyle devam etmiş, 1924'ten sonra da aynı merkezîyetçilik ve

otoriterlik Mustafa Kemal ile yeni devletin temeli olmuştur. Recep Tayyip Erdoğan'ın düşleri ve izlediği yöntem bu çizginin henüz aşamadığını göstermekte.

Kaynak: [Tarf](#)